

Bengt-Åke Lundvall, Hardy Madsen og Jørgen Lindgaard Pedersen (red.), *Teknologi mellem økonomi og politik*, København: Blytmanns Forlag, 1984, 300 s., 86,00 kr.

Teknologien er kommet i fokus i store dele af den nyeste forskning inden for de samfundsvidenskabelige miljøer. Denne tendens skal ses i lyset af, at de teoretiske hovedstrømninger åbenlyst ikke har kunnet udvikle en tilfredsstillende ramme for forståelsen af, hvilken rolle teknologien spiller i den samfundsmæssige udvikling.

Den cementerede tradition for at drive forskning i teknik og samfund hver for sig har ydet sit væsentlige bidrag til, at begge forskningsgrene har haft overmåde svært ved at optage teknologifaktorens komplekse og dynamiske karakter i en anvendelig forståelsesramme. Det er på den baggrund glædeligt, at Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd i 1983 iværksatte det såkaldte Teknik-Samfund initiativ. Det er initiativets hovedformål at støtte samfundsvidenskabelig forskning i spændingsfeltet teknologi-samfund.

Et af initiativerne har været afholdelsen af et seminar om problemstillinger og forskningsbehov på området "teknologiøkonomi og teknologipolitik". Og det er bidragene herfra, der er udgivet i bogen "Teknologi mellem økonomi og politik". Bogen er bygget op over fem hovedbidrag med tilhørende opponenterbidrag. De fem emner er:

1. Teknologisk udvikling og samfundsøkonomi
2. Informationsteknologi, økonomi og teknologipolitik
3. Teknologiperspektiver i den økonomiske politik
4. Teknologipolitik i Sverige og Danmark
5. Faglig teknologipolitik i 1980'erne

Første tema behandles af Esben Sloth Andersen, der konstaterer, at de dominerende teoretiske hovedstrømninger – den keynesianske og den neoklassiske – efterlader en række udviklingstræk i det virkelige økonomiske liv som uforklarede paradokser.

Derfor inddrages alternative teoriretninger fra Marx og Marshall til Joseph Schumpeter, der fremhæves for deres inddragelse af teknologiske problemstillinger inden for hver deres teoretiske ramme til forståelse af kapitalismen. Men også her efterlades mange paradokser. Og Sloth Andersens konklusion er, at der fortsat er stort behov for en teoretisk-metodisk afklaring, der kan skabe grundlag for udvikling af en teoretisk ramme for analysen af samspillet mellem teknologisk udvikling og samfundsøkonomi. Det foreslås, at der tages fat på vigtige delområder såsom virksomhedsniveauet, forsknings- og informationssektoren, penge- og kreditvæsenet samt de institutionelle forholds betydning for samspillet mellem teknologi og samfundsøkonomi.

Indlæggets sigte indebærer, at læseren i første række får præsenteret en teorkritik med afsluttende forslag til nye grundforskningsopgaver. Ny konkret viden fra den løbende forskning og de mange konkrete analyser af teknologiudviklingens drivkræfter og forløb tages ikke op.

Bengt-Åke Lundvall, Hardy Madsen og Jørgen Lindgaard Pedersen (red.), *Teknologi mellem økonomi og politik*, København: Blytmanns Forlag, 1984, 300 s., 86,00 kr.

Teknologien er kommet i fokus i store dele af den nyeste forskning inden for de samfundsvidenskabelige miljøer. Denne tendens skal ses i lyset af, at de teoretiske hovedstrømninger åbenlyst ikke har kunnet udvikle en tilfredsstillende ramme for forståelsen af, hvilken rolle teknologien spiller i den samfundsmæssige udvikling.

Den cementerede tradition for at drive forskning i teknik og samfund hver for sig har ydet sit væsentlige bidrag til, at begge forskningsgrene har haft overmåde svært ved at optage teknologifaktorens komplekse og dynamiske karakter i en anvendelig forståelsesramme. Det er på den baggrund glædeligt, at Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd i 1983 iværksatte det såkaldte Teknik-Samfund initiativ. Det er initiativets hovedformål at støtte samfundsvidenskabelig forskning i spændingsfeltet teknologi-samfund.

Et af initiativerne har været afholdelsen af et seminar om problemstillinger og forskningsbehov på området "teknologiøkonomi og teknologipolitik". Og det er bidragene herfra, der er udgivet i bogen "Teknologi mellem økonomi og politik". Bogen er bygget op over fem hovedbidrag med tilhørende opponenterbidrag. De fem emner er:

1. Teknologisk udvikling og samfundsøkonomi
2. Informationsteknologi, økonomi og teknologipolitik
3. Teknologiperspektiver i den økonomiske politik
4. Teknologipolitik i Sverige og Danmark
5. Faglig teknologipolitik i 1980'erne

Første tema behandles af Esben Sloth Andersen, der konstaterer, at de dominerende teoretiske hovedstrømninger – den keynesianske og den neoklassiske – efterlader en række udviklingstræk i det virkelige økonomiske liv som uforklarede paradokser.

Derfor inddrages alternative teoriretninger fra Marx og Marshall til Joseph Schumpeter, der fremhæves for deres inddragelse af teknologiske problemstillinger inden for hver deres teoretiske ramme til forståelse af kapitalismen. Men også her efterlades mange paradokser. Og Sloth Andersens konklusion er, at der fortsat er stort behov for en teoretisk-metodisk afklaring, der kan skabe grundlag for udvikling af en teoretisk ramme for analysen af samspillet mellem teknologisk udvikling og samfundsøkonomi. Det foreslås, at der tages fat på vigtige delområder såsom virksomhedsniveauet, forsknings- og informationssektoren, penge- og kreditvæsenet samt de institutionelle forholds betydning for samspillet mellem teknologi og samfundsøkonomi.

Indlæggets sigte indebærer, at læseren i første række får præsenteret en teorkritik med afsluttende forslag til nye grundforskningsopgaver. Ny konkret viden fra den løbende forskning og de mange konkrete analyser af teknologiudviklingens drivkræfter og forløb tages ikke op.

Det andet emne – informationsteknologi, økonomi og teknologipolitik – behandles af Olav Holst. Også her er udgangspunktet de økonomiske teoriers manglende evne til at forklare den økonomiske udvikling. Som eksempel nævnes forskydningen i økonomisk styrke mellem Japan, USA og Vesteuropa. Men Holst lader teorierne tilbage og vælger i stedet den teknologiske udvikling som ledetråd. Holst finder, at manglende viden om de konkrete teknologier og den teknologiske udviklings betydning for den økonomiske udvikling er en afgørende hindring for fastlæggelsen af relevant politisk handling til at manøvrere ud af krisen.

Herefter præsenteres en række væsentlige oplysninger og vurderinger af de konkrete vilkår og muligheder, der tegner sig for Europa og Danmark i lyset af den forventede internationale informationsteknologiske udvikling de næste 10-15 år. Holst stiller tre forslag til forskning, der kan give øget viden om grundlaget for de teknologipolitiske valg:

1. Case-studier og empirisk viden skal styrkes som et nødvendigt supplement til den generelle teoretiske forskning
2. De økonomiske parametre og analysemetoder er for snævre som grundlag for analysen af den teknologiske udviklings samfundsmæssige konsekvenser. Der må derfor udvikles nye dimensioner til det traditionelle analyseapparat
3. Der bør igangsættes to konkrete forskningsaktiviteter. Den første vedrørende de samfundsmæssige konsekvenser af indførelsen af bredbåndsnettet. Og den anden bør omhandle en sammenlignende vurdering af forskellige former for offentlig stimulering af teknologisk udvikling i Danmark

Forslagene afspejler grundlinien i bogen, nemlig en konstatering af et meget stort behov for såvel empirisk viden som mere generel teoretisk forskning. Case-studier og empirisk viden er tiltrængt for at bringe den teoretiske udvikling videre og for at bringe studierne af teknologien ud over det rent spekulative stade.

At udgangspunktet på mange felter er beskedent, illustreres af Jørgen Rosted, der beskriver teknologiperspektivets rolle i de makroøkonomiske modeller. Blandt modellernes mest afgørende mangler er det forhold, at betydningen af den teknologiske udvikling overhovedet ikke indgår i modellernes vurderinger af den økonomiske udvikling på langt og mellemlangt sigt. Upåvirket af disse mangler indtager modelanalyserne en central placering i den økonomisk-politiske debat. Hvorimod analyserne af den teknologiske udviklings økonomiske, beskæftigelsesmæssige og sociale følger og af de teknologipolitiske strategivalg fører en langt mere upåagtet tilværelse.

Dette misforhold skal imidlertid også ses i lyset af, at der ikke i Danmark er opbygget nogen instans i tilknytning til centraladministrationen til at initiere og gennemføre industri- og teknologipolitiske analyser. Denne konstatering tages op af både Jan Annerstedt og Niels Chr. Sidenius. Annerstedt gennemgår fremvæksten og udviklingen i den svenske politik for forskning og udvikling med det sigte at beskrive nyttige erfaringer i relation til den danske politik. Det sidste viser sig imidlertid vanskeligt, idet Annerstedt rigtigt må konstatere, at dette politikområde i Danmark i det store og hele venter på at få sin historie skrevet og sine fremtidsproblemer identificeret. Alligevel arbejder den danske teknologipolitik sig hastigt

ud i efter dansk målestok meget store satsninger på programmer på specifikke teknologiområder.

Behovet for at opbygge tværfaglig teknisk, samfundsvidenskabelig og humanistisk forskning af den teknologiske udvikling og dens mange aspekter træder hermed endnu stærkere frem. Dette behov behandles i næsten alle bogens indlæg med varieret indfaldsvinkel.

Teknologi mellem økonomi og politik rejser mange flere spørgsmål, end den besvarer. Men bogens mange væsentlige bidrag gør den til en inspirationskilde for det videre arbejde med området.

Arne Skov Andersen

Per Stig Møller, *Orwells håb og frygt*, København: Gyldendal, 1983, 180 s.

Per Stig Møller, højrefløjens selvbestaltede revser af venstrefløjens, har endnu en gang skrevet en bog med kritik af den "udemokratiske" og "stivnede" venstrefløj. Er der nogen grund til at tage sig af dette forsvar for en "ægte demokratisk" – eller rettere liberal – socialisme?

Ja, faktisk. Dele af redegørelsen for Orwells politiske tanker – både i journalistikken og i romanerne *Kammerat Napoleon* og *1984* er virkelig redelige. Og emnet, objektet for bogen har præget Per Stig Møller, så hans kritik af de venstreorienterede er blevet mere nøjagtig og nuanceret. Alligevel er læsningen præget af den ensidige "halvering" af Orwells kritik af alle totalitære tendenser i de moderne samfund, "socialistiske" såvel som kapitalistiske, som allerede blev institutionaliseret, mens han endnu levede.

For ganske vist hudflettede Orwell alle stalinistisk-leninistiske diktatoriske tendenser i arbejderklassen siden den forelskede hyldest til de frihedselskende anarkister og udleveringen af de etatistiske kommunister (og radikale) i *Hyldest til Katalonien* (1938). Men han så ikke denne, kun politiske, totalitarisme som den eneste fare.

Det ses måske ikke så klart i *Kammerat Napoleon* ("*Animal farm*", 1945) med dens advarsel mod den stalinistiske ideologi (animalismen) og politiske praksis. Derfor tog det amerikanske publikum også Orwells bog til sig med stor begejstring i den kolde krigs første år. Den dobbelte kritik af alt formynderi i alle de moderne samfundstyper kommer meget klarere frem i hans absolutte hovedværk, *1984*. Men det har alligevel en række tidstypiske garneringer, som har gjort det muligt at overse kritikken mod den anden slags totalitarisme i de "pluralistiske" kapitalistiske samfund. Hermed tænker jeg ikke på de slet skjulte henvisninger til Labourregeringen i Storbritanien ("engsoc"), men mere på identifikationen af totalitarisme med den politiske totalitarisme, stalinisme og fascisme.

Orwell tog nemlig – hvad der var selvfølgelig, affattelsestidspunktet umiddelbart efter afslutningen af den antifascistiske 2. verdenskrig taget i betragtning – både afstand fra totalitarismen i dens "sorte", det vil sige fascistiske/nazistiske og dens "røde" udgave. Altså de åbent proklamerede antidemokratiske tendenser i